

Поняття сенсу життя у сучасній російській та вітчизняній психології

Статтю присвячено аналізу поняття сенс життя з точки зору сучасної російської та вітчизняної психології. Вивчення закономірностей розвитку внутрішнього світу людини є важливим і складним завданням психологічної науки, а зміст поняття сенсу життя недостатньо чітко сформульованим. Сенс життя, ціннісні орієнтації особистості впливають на вибір життєвих стратегій в процесі здійснення самореалізації.

Ключові слова: сенс, сенсотворення, сенсожиттєві стратегії.

Статья посвящена анализу понятия смысл жизни с точки зрения современной российской и украинской психологической науки. Изучение закономерностей внутреннего мира человека является важным и сложным заданием психологической науки, а содержание понятия смысл жизни недостаточно четко сформулированным. Смысл жизни, ценностные ориентации личности имеют определяющую роль при выборе жизненных стратегий в процессе свершения самореализации.

Ключевые слова: смысл, смыслообразование, смысложизненные стратегии.

Постановка проблеми. У психологічній літературі сенс життя зазвичай, характеризують як феномен, який забезпечує нормальне і продуктивне життя людини, втрата якого може мати трагічні наслідки. Знайти сенс життя – це чи не найбільша і найвища цінність, неодмінна умова людського щастя. Але цей пошук складний, і результати його далеко не завжди успішні. Парадоксальний факт: втративши сенс існування, людина може позбавити себе життя, але, з іншого боку, іноді особистість жертвує життям заради реалізації певного життєвого задуму.

Мета статті – знайти визначення поняття сенс життя з точки зору сучасної російської та вітчизняної психології.

Завдання – проаналізувати схожі та спірні моменти в дослідженнях сучасних російських та вітчизняних психологів.

Проаналізуємо погляди сучасних російських та українських психологів на пошук свого самовизначення, сенсу життя, зокрема, розглянемо динамічний підхід.

Як представник динамічного підходу в психології, Л.І.Анциферова вважає, що формою існування особистості не може бути структурно-агрегатне існування, відбувається безперервний процес

її формування і функціонування у контексті динамічної ієрархії різних видів діяльності. Зміни у розвитку особистості завжди залежні від діяльного ставлення до світу, “діахроніки її життєвих стосунків”. Така позиція уможливорює аналізування людини як суб’єкт конструювання і розпорядження власним життєвим шляхом [1].

Динамічний підхід містить положення “про початкову спрямованість особистості, її телеологічність”, які лежать в основі життєдіяльності індивіда; усвідомленість сенсу життя, яка допомагає особистості “свою невизначену тягу до майбутнього оформляти у вигляді цілей, далеких і близьких, відповідно до етапів свого життя, які створюють сенс, намічати плани і програми досягнення цілей, будувати відповідно до них свої дії, оцінювати життєві події, що вимагають зміни поведінки” [1, с.303].

Учні та співробітники Л.І.Анциферової на широкому емпіричному матеріалі прояснили і деталізували концептуальні положення динамічного підходу у вивченні суб’єкта життя. Зокрема, показано, що конструктивний спосіб життєдіяльності корелює з розумінням особою самої себе, своїх інструментальних і термінальних цінностей, серед яких є і сенс життя. З’ясовано, що найбільш продуктивно життєвий шлях вибудовується особистістю в тому випадку, коли у своїх життєвих виборах вона керується сенсом життя і ціннісними критеріями, а не критеріями соціальної бажаності, втіленням чужих рішень, вимогами ситуації і спонтанними бажаннями. Успішність професійного самовизначення і кар’єри також зростає тоді, коли людина намагається раціоналізувати сенс життя замість того, щоб наслідувати чужі поради, зразки поведінки, керуватись формальними правилами.

Узагальнюючи напрацювання динамічного підходу, можна стверджувати, що особистість як суб’єкт життя має такі особливості: телеологічну орієнтацію активності, підпорядкування життєдіяльності особливій логіці сенсу, розвинуту рефлексію власного життя, високий етично-духовний потенціал життя, високий рівень усвідомленості життя й окремих життєвих подій, активність у сфері планування та досягання життєвих цілей, збалансований розподіл сенсу життя в часі з його пріоритетною фіксацією на майбутньому. Взагалі, з погляду динамічного підходу, суб’єктність життя розглядають як здібність до “постановки людиною перед собою все більш і більш далеких завдань, що стають сенсом життя індивіда. Подібні завдання, що не зрідка виходять за межі життя людини, – найважливіша детермінанта життєвого шляху особистості і його тимчасової організації” [1, с.267].

Розглянемо структуру сенсу життя з погляду постнекласичної психології, яскравим представником якої є В.Г.Немировський. Він аналізує визначення сенсу життя через поняття спрямованості та умовно виокремлює дев'ять основних концепцій сенсу життя.

1. Вищим сенсом життя є творчо-альтруїстична безкорислива турбота про загальне благо і пов'язана з нею готовність поступитися своїми інтересами.

2. Людина, як соціально-творча істота бачить сенс життя в створенні духовних і матеріальних цінностей.

3. Соціально-демографічний сенс життя полягає в народженні і вихованні дітей та онуків.

4. Група концепцій сенсу життя, які сприяють прогресивному розвитку індивіда (а тим самим і суспільства), включає різні варіанти діяльності: орієнтовану переважно на духовний розвиток особистості; на фізичний розвиток індивіда; комплексну ігрову діяльність; пасивну – таку, що не сприяє розвитку індивіда.

5. Престижна концепція сенсу життя характеризується сукупністю різних способів підвищення свого соціального статусу і своєї значущості в очах оточення.

6. Для лідерської концепції властиве тісно пов'язане з престижною спрямованістю прагнення до влади над людьми у будь-яких формах, причому популярність і слава, які приносить влада, сприймаються як основа для отримання безсмертя в пам'яті людей.

7. Гедоністичний погляд на сенс життя близький людям, які прагнуть до різного роду задоволень.

8. Для конформістського сенсу життя характерне прагнення “жити як всі”, нічим не виділятися. У цьому випадку самоототожнення себе з певним співтовариством, розчинення у людській масі дає відчуття особистого безсмертя.

9. Теологічна або релігійна концепція означає служіння Богові у тій або іншій формі [4].

Будь-яку концепцію сенсу життя можна розглядати як спрямованість особистості, яка реалізується на двох рівнях.

Вищий рівень спрямованості якнайповніше втілює уявлення особистості про сенс життя, включає уявлення про світ і своє місце у ньому, ставлення до себе й інших людей, до життя і смерті. На цій основі формуються сенсожиттєві принципи, головні життєві цілі або, іншими словами, термінальні цінності та морально-етичні засоби їхнього досягнення або інструментальні цінності. Цей рівень можна назвати світоглядною спрямованістю.

Нижчий рівень включає, перш за все, життєві орієнтації, тобто ієрархію сфер життєдіяльності у свідомості індивіда і його ставлення

до цих сфер. Це соціальна спрямованість особистості, вона показує, у якій сфері суспільної діяльності людина переважно зреалізує свої уявлення про сенс життя і що це за уявлення. На цьому рівні концепція сенсу життя конкретизується у детальних життєвих планах.

Відповідно до концепції вчинку, розробленої В.А. Роменцем (1990), феномен сенсу життя необхідно віднести до післядії вчинку. В.А.Роменець трактує вчинок як більш прийнятний пояснювальний принцип психології, ніж рефлекс або дія. Саме його можна поширити на складні феномени смислової сфери особистості без особливого спотворення змісту останніх. В.А. Роменець відстоював достоїнства механізму вчинку та довів, що вчинок є ланкою, яка опосередковує зв'язок між психікою і світом, іншими людьми, психікою і тілом, а також між структурними компонентами психічного. Вчинок є способом самодетермінації людиною своєї поведінки на основі самопізнання і самотворчості і пов'язаний з формуванням сенсу життя. Людина пізнає себе через здійснення вчинку й аналіз його наслідків, створює себе, і таким чином консолідує сенс життя. Проявами сенсу життя можна вважати конкретні установки, які втілюються у вчинках. В історико-психологічній парадигмі В.А. Роменця розкрита послідовна структура механізму вчинку, його зв'язок з історичною логікою розвитку суспільства, заснованою на акцентах певної культурної епохи.

Елементами логічної структури вчинку є ситуація, мотивація, дія і післядія. Формування сенсу життя особистості відбувається на етапі післядії, яка є наслідком рефлексії з приводу дії. А дія, зі свого боку, втілює результати мотиваційної боротьби у ситуації невизначеності.

Післядію, за В.А. Роменцем, можна охарактеризувати як актуалізацію самопізнання на основі здійснення вчинку і самотворення людиною себе через консолідацію сенсу життя. У післядії вчинку здійснюється особливий вид внутрішньої діяльності, для якого характерне пізнання і створення нових психічних підструктур, які відповідають за процес пошуку сенсу життя [6].

Певний інтерес, у зв'язку з розумінням вибору індивідом подальшого життєвого шляху, представляє погляд М.В.Савчина. Цей шлях може бути продуктивним, спрямованим на саморозвиток, творення себе, а може бути спрямований на саморуйнування й стагнацію. Названі можливі напрямки руху людини відбивають представлені автором орієнтації: орієнтація людини на задоволення, орієнтація людини на самореалізацію, орієнтація на ідеали

(М.В.Савчин, 2005) [7, с.311-313] Як бачимо, концепція М.В. Сачина дещо перегукується із концепцією В.Г. Немировського: залежно від цінностей, ідеалів, людина шукає сенс свого буття у широкому спектрі задоволень або у масштабній самореалізації.

У психологічній літературі сенс життя визначено як феномен, який забезпечує нормальне і продуктивне життя людини, втрата якого може призвести до трагічних наслідків. Так, польський психолог-клініцист К.Обуховський (1972) відзначає, що властивістю птаха є потреба літати, а властивістю дорослої людини є потреба знайти сенс власного життя [5]. Він визначає потребу сенсу життя як третю (разом із пізнавальною і потребою емоційного контакту) специфічну людську потребу. Хоча К. Обуховський позначає свій підхід до проблеми сенсу життя як природничо-науковий, а не філософський, він вважає, що сенс життя є потребою дорослої людини, тобто без нього вона не може нормально функціонувати і мобілізувати свої здібності максимальною мірою. Це пов'язано із обґрунтуванням для себе сенсу свого буття, із схваленням і практичним прийняттям людиною напряду власних дій [5]. Ігнорування цієї потреби проявляється у стані напруги і може спричинити нервові розлади. К. Обуховський, услід за С. Кратохвілом (1961), визначає цю напругу як “екзистенційну фрустрацію”. За К. Обуховським, провідним способом задоволення потреби сенсу життя є праця, яку він розуміє досить широко: як будь-яке подолання опору, що веде до досягнення запрограмованого стану. Автор надає праці суб'єктивно-соціального аспекту, що уможливілює внесення до діяльності чогоось індивідуального й ідентифікуванню з іншими людьми. Тому хобі у зазначеному підході носить особливий компенсаторний характер за неможливості задовольнити потребу сенсу життя. Вважається, що вищою формою задоволення цієї потреби є прийняття людиною якої-небудь загальної етико-філософської позиції. За К. Обуховським, потреба у сенсі життя не завжди може бути виразно усвідомленою, але усвідомлення цієї потреби має терапевтичний ефект [5].

У своїх роботах К. Обуховський також зачіпає такий аспект проблеми, як війна і сенс життя. “Кінець війни, – пише К. Обуховський, – для багатьох означав не лише особисту свободу, свободу від загрози, але й зникнення того, що складало для них сенс життя, причому не було можливості заповнити виниклу в результаті цього порожнечу чимось, що дає настільки ж інтенсивне відчуття свідомості дій, як те, яке давала боротьба з ворогом” [5, с.191]. Проте, і сповна мирні явища можуть мати високий стресовий характер, наприклад, закінчення школи, вступ до вузу, створення

сім'ї, розлучення, смерть близької людини тощо. Як бачимо, у всіх цих випадках сенсожиттєвий підхід повинен стати тим стрижнем, довкола якого розгортатиметься психологічна підтримка суб'єкта. Необхідно також відзначити і той факт, що наполеглива рекомендація виокремлення проблеми сенсу життя з компетенції філософів у компетенцію психологів робить працю К. Обуховського однією з тих, на якій будуються сучасні психологічні погляди стосовно цієї проблеми.

На нашу думку, в концепції К.Обуховського простежується спроба поєднання радянсько-марксистського підходу в науці загалом і психології, зокрема, побудованого на пріоритеті праці та колективу над особистим, індивідуальним із психотерапією західного взірця, заснованою на екзистенційних потребах окремо взятої особистості.

Зі свого боку, Б.С. Братусь (1988) пише про сенс життя як про насущну потребу, яка ґрунтується на фундаментальному протиріччі між обмеженістю, смертністю індивідуального буття й універсальністю родової сутності людини. Він також говорить про “вертикаль душі”, тісно пов'язуючи її з рівнями у структурі особистості, зумовленими “сходженням до єднання з Богом”. На думку Б.С. Братуся, “вертикаль душі” складається із чотирьох рівнів смислової сфери: егоцентричного, групоцентричного, гуманістичного, духовного, залежно від міри засвоєння їх особистістю (ситуативної, стійкої, особистісно-ціннісної) [3].

Сенс життя, на думку В.Е. Чудновського, можна визначити як такий, що “перебуває над зовнішнім і внутрішнім” світом особистості, інтегрує механізм гармонізації буття і психологічного благополуччя, узгоджує протиріччя.

В.Е. Чудновський розглядає феномен сенсу життя з погляду співвідношення “зовнішнього” і “внутрішнього”. Він говорить, що сенс життя – це особливе психологічне утворення, яке має свою специфіку виникнення, етапи становлення, психологічну структуру. Суть сенсу життя як психологічного феномена в тому, що він виникає в результаті взаємодії “зовнішнього” і “внутрішнього”, і в той же час емансипується від того й іншого і починає діяти як “буферний механізм”, як система противаг, що не допускають одностороннього підпорядкування “зовнішньому” і водночас, перешкоджають перетворенню людини на раба власних потреб, бажань, миттєвих інтересів [9].

На думку В.Е. Чудновського, це “реалістичний” рівень, тобто відповідність сенсу життя об'єктивним умовам, необхідним для його реалізації та індивідуальним можливостям людини, та “конст-

руктивний” рівень, який відображає ступінь позитивного чи негативного впливу на процес становлення особистості й успішність діяльності людини. В.Е.Чудновський вважає, що смисложиттєві орієнтації людини не вичерпуються однією, хоча б і дуже важливою ідеєю, життєвою метою, а є структурною ієрархією “більших” і “менших” сенсів [9].

Оптимальний сенс життя дослідник охарактеризовує як гармонійну структуру смисложиттєвих орієнтації, які зумовлюють високу успішність у різних галузях діяльності, максимальне розкриття здібностей та індивідуальності людини, її емоційний комфорт, що проявляється у наповненості життя й задоволенні ним. Розглянемо деякі складові зазначеного феномена. “Ситуаційний” аспект оптимального сенсу життя, за Чудновським, – це оптимальний сенс життя, який у динамічній структурній ієрархії може істотно змінюватися під впливом ситуації, тих або інших умов. Життя складне й часом підносить сюрпризи, не завжди приємні. Серйозна хвороба, втрата близької людини, різка зміна соціального статусу істотно змінюють умови існування та впливають на ситуаційний сенс життя. Автор вважає, що під час дослідження сенсу життя необхідно враховувати вікові особливості людини і ступінь розв’язаності вікових задач. Адже підлітку і людині похилого віку потрібно реалізувати різні вікові завдання, тому і сенс життя на кожному етапі буде перебувати під значним впливом вікових особливостей. У зв’язку з цим, сензитивним періодом для осмислення життя є старість. Саме на цьому віковому етапі інтенсивно розвиваються психологічні передумови виникнення смисложиттєвих орієнтацій [8; 9].

Сенс життя залежить також і від певних фізіологічних параметрів. Для здорової людини, інваліда чи людини, яка втратила здоров’я, пошуки оптимального сенсу життя можуть відбуватися різними шляхами і призвести до різних результатів.

Професійна діяльність – одна з найбільш значущих цінностей людини, є істотним компонентом структури її смисложиттєвих орієнтації. Досить згадати про те, що закінчення професійної діяльності й вихід на пенсію в багатьох випадках переживаються як особиста трагедія, пов’язана із втратою сенсу життя, і це має негативні наслідки: є ціла низка досліджень про те, що закінчення професійної діяльності людини наближає і кінець її фізичного існування.

Сенс життя також тісно пов’язаний із проблемою моральності людини. Не потрібно доводити, що опора на “моральні інваріанти” має безпосереднє відношення до проблеми сенсу життя, зокрема

оптимального сенсу життя. При цьому варто підкреслити значення саме загальнолюдської моральності, яка кристалізує в собі конденсат багатовікової історичної пам'яті (О.Дробницький, 1974). Саме загальнолюдська моральність, орієнтована на "найбільш віддалені фактори", проявляється в здатності людини "вийти за межі" не тільки власної особистості, але й групи, класу тощо, до яких вона належить, чим створює "першооснову" оптимального сенсу життя. Проблема загальнолюдської моральності стала особливо гострою у зв'язку з поширенням такого явища, як тероризм, що загрожує самому існуванню людства. Як це не парадоксально на перший погляд, психологія терориста заснована також на моральних засадах: терорист послуговується певною ідеєю, і це стає для нього сенсом життя, а терористичний акт – способом його реалізації; терорист виходить "за межі" власної особистості й віддає своє життя, реалізуючи (як йому уявляється) інтереси "одновірців"; нарешті, він не сумнівається, що робить богоугодний, а отже, моральний вчинок [9].

Сучасна історія не лише нашої країни, але й усього світу загалом, має всі ознаки нестабільності. У такій ситуації людина губиться, її життя вибудовуване роками може за мить зруйнуватись, відповідно й ідеали не постійні, вони міняються, змінюється і мета, і сам сенс життя. З цього приводу хотілося б згадати доповідь М.О. Бердяєва "Доля людини в сучасному світі", зачитану ним у 1931 році: "Усе в сучасному світі перебуває під знаком кризи, не тільки соціальної й економічної, а також і культурної, духовної кризи, все стало проблематичним. Світ знаходиться у хиткому стані, в ньому не залишилося стабільних констант, він переживає революційну епоху й зовні, й внутрішньо, епоху духовної анархії. Людина живе в страху більш ніж будь-коли, вона перебуває під вічною загрозою, висить над безоднею. Сучасна європейська людина втратила віру, якою вона намагалася в минулому столітті замінити християнську віру. Вона не вірить більше в прогрес і гуманізм, всесильність науки, рятівність демократії, вона усвідомлює неправду капіталістичного ладу й розчарувалась в утопії соціального устрою. Але сучасна людина оптимістична й повна віри в одному: у неї є кумир, якому все приноситься в жертву. Сучасна людина вірить у могутність техніки, машини, іноді здається, що це єдине, у що ще вірять. Для такого оптимізму є дуже серйозні підстави. Запаморочливі успіхи нашої епохи є справжнім чудом гріховного природного падіння світу. Людина вражена й приголомшена могутністю техніки, яка перевернула все її життя. Людина сама її створила, це продукт людського генія, розуму,

винахідливості, дітище людського духу. Людині вдалося розквувати приховані сили природи й використати їх для своїх цілей, внести теологічний принцип у дію сил механіко-фізико-хімічних. Але опанувати результати своєї справи людині не вдалося. Техніка виявилася сильнішою свого творця, вона підкорила його собі. Техніка є єдиною сферою оптимістичної віри сучасної людини, найбільшим її захопленням. Але вона ж приносить людині багато гіркоти й розчарувань, вона поневолює людину, послабляє її духовність, загрожує загибеллю. Криза нашого часу значною мірою породжена технікою, з якою людина не має сил упоратися. І це криза насамперед духовна. Досконалий природний світ, у якому звикла жити людина минулого, уже не є вічним непорушним порядком” [2].

Ця доповідь була зачитана у 1931 році, сьогодні констатуємо, що проблеми практично ті ж. Тільки тепер вони набагато глибші й серйозніші, людина з головою занурилась у технічний світ, у вигаданий нею ж простір віртуальної реальності, куди із задоволенням ховається від власних проблем. Тоді як реальний макрокосм перебуває на порозі загибелі.

Отже, сенс життя людини не можна шукати поза самим її життям. Це відзначав ще Гегель. Правильно визначити сенс свого життя – це значить знайти самого себе.

Як бачимо, і в психологічній літературі немає одностайності щодо визначення змісту поняття сенсу життя. Воно тісно пов’язане із смисложиттєвими ціннісними орієнтаціями, самовизначенням людини, стратегією життя, подальшим життєвим шляхом тощо.

З вищенаведеного можна зробити такі **висновки**.

Умови, аспекти, виміри, проблеми людського життя можуть бути однаковими, але спосіб їх розв’язання завжди індивідуальний, тому кожен життєвий шлях завжди неповторний. Людина обирає для себе життєвий стиль, спосіб буття, що передбачає свободу вибору та широку маневровість.

Сенс життя може бути спрямований як на саморозвиток, так і на саморуйнацію, людина може розвиватись все своє життя, а може знаходитись у стані стагнації, залежно від того, на що вона орієнтована: на задоволення, на самореалізацію, на втілення ідеалів.

Надзвичайно важливий висновок можна зробити з аналізу робіт В.Е.Чудновського та В.І.Слободчикова. При дослідженні сенсу життя потрібно враховувати вікові особливості, ситуативні та вікові кризи, ступінь розв’язання специфічних вікових задач. Очевидно, що для підлітка чи особи похилого віку сенс життя буде різним. Тому вважається, що сензитивним періодом для осмислення життя і виникнення смисложиттєвих орієнтацій є старість.

Зміст сенсу життя залежить від фізіологічних параметрів особи та суспільно-історичного періоду, який вона проживає. Для інваліда чи людини, яка втратила здоров'я, і абсолютно здорової людини сенс життя буде різним. Так само, як і для людини, яка проживає життя під час війни чи інших суспільних катаклізмів, порівняно з життям у мирний час.

Сенс життя тісно пов'язаний із професійною визначеністю та реалізованістю особистості, яка входить в структуру сенсо-життєвих орієнтацій. Часто вихід на пенсію сприймається як особиста трагедія і, якщо людина не адаптується до нових умов життя, не знайде нового сенсу, це може прискорити і кінець фізичного буття.

Орієнтація на загальнолюдські цінності, альтруїзм, а головне, моральність, є основою для побудови оптимального сенсу життя і повної реалізації себе як особистості.

Питання сенсу життя невичерпне. Кожна наука трактує його по-своєму, але бачимо незаперечний вплив на формування цього поняття історичних, соціальних, економічних і політичних процесів. Кожна людина повинна визначити мету свого життя, керуючись своїми ціннісними орієнтаціями, щоб не стати побічним матеріалом в "машині" соціальних перетворень, потрібно знайти своє місце в житті й суспільстві, визначивши сенс свого життя.

Список використаних джерел

1. Анциферова Л.И. Развитие личности и проблемы геронтопсихологии / Л.И.Анциферова. – М.: Институт психологии РАН, 2006. – 512 с.
2. Бердяев Н.А. Философия свободного духа / Н.А.Бердяев. – М.: Республика, 1994. – 480 с.
3. Братусь Б.С. Аномалии личности / Б.С.Братусь. – М.: Мысль, 1988. – 301 с.
4. Немировский В.Г. Базовые ценности в массовом сознании. Ценностные переживания, смысл жизни и отношение к смерти, грех как социальный феномен / В.Г.Немировский. – Красноярск: КрасГУ, 2002. – 60 с.
5. Обуховский К. Психология влечений человека / К. Обуховский. – М., 1972.
6. Роменец В.А. Предмет и принципы историко-психологического исследования / В.А.Роменец. – Киев: Университет, 1990.
7. Савчин М.В. Вікова психологія: Навчальний посібник / М.В.Савчин, Л.П.Василенко. – К.: Академвидав, 2005. – 360 с.

8. Смысл жизни и акме //Материалы VIII-X симпозиумов // Под ред. А.А.Бодалева, Г.А.Вайзер и др. – М.: Смысл, 2004. – 327 с. – С.7-23.
9. Чудновский В.Э. К проблеме адекватности смысла жизни / В.Э.Чудновский // Мир психологии. – 1999. – № 2. – С. 74-80.

The article is devoted to analysis of such conception as sense, sense formation and strategies of meaning of life. The study of development rules of the inner person's life is an important and difficult task of psychology and the content of mentioned phenomena is insufficiently formulated. The sense of life, valuable orientations affect the choice of life strategies during the process of self-actualization.

Keywords: sense, sense formation, strategies of meaning of life.

Отримано: 22.03.2012 р.

УДК 159.9

Л.М.Литвинчук

Психологічні механізми дії музики

Стаття присвячена проблемі психологічного механізму дії музики. Розглядаються продуктивні способи символічного вмісту музики через аналіз музичного сприйняття з архетипами. Музика розглядається з точки зору знакової системи. Встановлено, що знакове, словесно-логічне розуміння музики засноване на метафорах, міфах і складних образних описах як відповідь на питання “На що це схоже?”. На рівні словесного опису музики особа може проявитися як носій власної культури самосвідомості, з апперцепцією, уявою, фантазійною вербальною тонкістю.

Ключові слова: апперцепція, самосвідомість, архетип, рефлекс, темп.

Статья посвящена проблеме психологического механизма воздействия музыки. Рассматриваются продуктивные способы символического содержания музыки через анализ музыкального восприятия с архетипами. Музыка рассматривается с точки зрения знаковой системы. Установлено, что знаковое, словесно-логическое понимание музыки основано на метафорах, мифах и сложных образных описаниях как ответ на вопрос “На что это похоже?”. На уровне словесного описания музыки личность может проявиться как носитель собственной культуры самосознания, с апперцепцией, воображением, фантазийной вербальной тонкостью.